

כיצד יש לכתוב את ההיסטוריה של עבירות המין?

תגובה לביקורת של אסף לחובסקי

מאת

אורנה אליגון-דר*

אכן, אחד הדברים המתגמלים בנבירה במסמכים היסטוריים בארכיונים שונים, הוא חוויית הגילוי. אולם כאשר נושא המחקר הוא ההיסטוריה של עבירות מין – חדות הגילוי נמהלת בצער, שכן הגילויים, על פי רוב, מתייחסים לאירועים אכזריים. עם זאת התיקים של עבירות המין מתקופת המנדט פותחים צוהר לעולם שאינו מוכר כמעט – מככבות בו דמויות רבות שזיכרוןן היה אובד בתהום הנשייה אלמלא התגלו בארכיון התיקים הפלייליים בהם הן מעורבות.

פרופ' אסף לחובסקי מציע כיוונים אפשריים שונים להרחבת הדיון בנושא עבירות המין מעבר לדיון בפרקי הספר השונים. אקדים ואומר כי הספר הוא אומנם המחקר ההיסטורי המקיף הראשון בנושא עבירות המין בפלשתינה המנדטורית, אך אני מסכימה לחלוטין כי הנושא לא מוצה, וניתן לפתח כיוונים היסטוריוגרפיים שונים, שבמידה רבה מותנים בחומרים העומדים לרשות החוקרת, במתודולוגיה שלה ובנטייתיה האינטלקטואליות. במסגרת תגובה זו ברצוני להציג את היתרונות אך גם את המגבלות של החומרים שבהם השתמשתי, ואת הבחירות שעשיתי כדי להתמודד עם האתגרים שמגבלות אלו הציבו בפניי.

מחקר היסטוריוגרפי והניתוחים התיאורטיים שאפשר לבצע במסגרתו, תלויים במידה רבה במקורות הראשוניים שעליהם נשען המחקר. דוגמה למבט שונה מזה המוצג בספרי על הנושא של עבירות המין בפלשתינה, ניתן למצוא במחקרו של מתי'ו יוז, היסטוריון צבאי, שהתפרסם זמן קצר לאחר צאת ספרי לאור. מאמרו של יוז עוסק בחלקן של הנשים במרד הערבי בפלשתינה (בשנים 1936–1939), ומתייחס, בין היתר,

* מרצה בכירה בבית הספר למשפטים של המכללה האקדמית ספיר והקריה האקדמית אונגו. מחברת הספרים *Plausible Crime Stories: The Legal History of Sexual Offences in Mandate Palestine* (Cambridge University Press, 2019), *Marks of an Absolute Witch: Evidentiary Dilemmas in Early Modern England* (Ashgate, 2011).

לאלימות מינית ולחיפוש גופניים.¹ המחקר שלי נסמך בעיקר על תיקים משפטיים ועל עיתונות התקופה, ואילו יוז משתמש בעיקר בחומרים ארכיוניים צבאיים ומיסיונריים. לכן אין זה מפתיע כי הפרספקטיבה שלו שונה, והוא מתבונן בעיקר במערכת היחסים שבין הכוחות הבריטיים לבין המקומיים, בין כובשים לבין מתקוממים. לעומת זאת, החומרים שעליהם התבססתי אני, מתייחסים לאירועים המקוטלגים כאירועים פוליטיים "רגילים" להבדיל מ"ביטחוניים". מחומרים אלו ניתן ללמוד פחות על דפוסי ההתנהלות של כוחות הצבא הבריטי כלפי האוכלוסייה המקומית (אם כי גם נציגיו היו מעורבים בחלק מהתיקים שבחנתי), אך הם מאפשרים להעמיק חקר במתרחש בתוך הקהילה הערבית, ובקרב הציבור היהודי, ביחסים שבין שתי קהילות אלו, ובינן לבין הבריטים, והם מלמדים רבות על נקודת המבט של "האנשים הפשוטים", החושפת תפיסות ביחס למגדר, אתניות, נורמליות וסטייה, וכדומה. לפיכך, להיסטוריה החברתית של עבירות מין פוטנציאל משמעותי להפקת תובנות בסיסיות על הקשרן התרבותי-פוליטי-חברתי. דוגמה עדכנית וראויה לציון של מחקר מסוג זה נמצאת בספרה של אליזבת ת'ורנברי, על חבל הכף המזרחי בדרום אפריקה בתקופה הקולוניאלית (בין השנים 1820–1927), שהתפרסם במקביל לספרי, שבו היא מנתחת כיצד הוויכוחים על משמעות ההסכמה המינית, היו שזורים בשיח הפוליטי של התקופה.² לפי ת'ורנברי, השאלה למי יש כוח להסכים או לסרב למין כרוכה בשאלה למי יש זכות להפעיל כוח פוליטי, ותפיסת ההסכמה משתנה במסגרת סוגי שיח שונים (מנהג וסמכות משפחתית, העולם הספיריטואלי, השיח הליברלי והשיח הגזעי).

בספרה של ת'ורנברי אפשר להשתמש גם כדי להדגים נקודה נוספת. גם היא נשענת בעיקר על תיקים משפטיים, אולם כתיבתה אינה עוסקת בדיני ראיות. להבדיל, ספרי מתמקד בהליך ההוכחה ובשאלה איך יודעים שסיפור מסוים "מתקבל על הדעת". הנקודה שאני מנסה להבהיר כאן היא, שגם חומרים ראשוניים דומים או זהים יכולים לשמש בסיס לתובנות ולניתוחים שונים. כך, למשל, גם אני השתמשתי בחלק מהחומרים הראשוניים המוזכרים בספרי, שאחד הפרקים בו עוסק בהבניית רגשות "מתקבלים על הדעת", כדי לפתח דיון תיאורטי שונה בנושא של משפט ורגשות (במאמר שעתידי לראות אור בקרוב). המאמר, שעוסק בחוסר האפשרות להפריד את הרגשות מהמשפט, מתכתב עם ספרות אקדמית שונה לחלוטין מזו הנוכחת בספר, ומתמקד בליבוי לעומת ריסון רגשי בזירות חברתיות שונות.

המתודולוגיה המחקרית שלי נשענת על התובנה כי דרכי ההוכחה, המתאפיינות לא אחת בדימוי של כללים ניטרליים ואפילו טכניים לגילוי האמת, טומנות בחובן ערכים, אינטרסים ומבני כוח חברתיים. הפרקטיקות של ההוכחה נשענות על תפיסות חברתיות לגבי האופן שבו העולם מתנהל ומה נחשב לידע תקף. לפיכך, מחקר היסטוריוגרפי של

¹ Matthew Hughes, *Women, Violence, and the Arab Revolt in Palestine, 1936-39*, 83(1) J. MIL. HIST. 487-507 (2019)

² ELIZABETH THORNBERRY, *COLONIZING CONSENT: RAPE AND GOVERNANCE IN SOUTH AFRICA'S EASTERN CAPE* (2018)

דרכי ההוכחה תורם רבות לחשיפת הפן התרבותי והפוליטי המסווה של הפרקטיקות המשפטיות, והפער הקיים בין המשפט עלי ספר למשפט בפעולה. חקירת ההיבט התרבותי של דרכי ההוכחה והכללים הראייתיים מלמדת אותנו על החברה שבה נהוגות הפרקטיקות הללו לא פחות מאשר על מערכת המשפט.

התיקים המשפטיים שעליהם הסתמכתי בספרי הם מקור עשיר במיוחד, המאפשר ללמוד על היבטים מגוונים של חיי היום-יום בפלשתינה, על תפיסות של חוק ומשפט, על תפקיד המשפט במערכת קולוניאלית ועוד. דווקא העושר הרב של החומר גרם לי להתלבטויות קשות בתחילת הכתיבה, שכן הרגשתי שהוא מאפשר לפסוע במסלולים תיאורטיים שונים. האם לבנות את הפרקים לפי כללים ראייתיים דוקטרינריים, לפי העבירות השונות או לפי נושאים אחרים? האם לספר את הסיפור של עבירות המין בפלשתינה "מלמטה", מזווית הראייה העממית, של דמויות "פשוטות" שמשאירות תיעוד קלוש, אם בכלל, או שמא "מלמעלה", מזווית הראייה של האליטה, שלה היכולת לחוקק את החוקים, לאכפם ולפרשם? האם יש להתייחס רק למה שקרה בתוך אולמות בית המשפט או שמא גם לשיח ולאירועים שמחוץ לבית המשפט? האם לארגן את הפרקים סביב "תיקי דגל" או שמא להעדיף כתיבה רחבה ומכלילה יותר על פני מיקרו-היסטוריה? האם עבירות הקשורות לזנות הן חלק מן הסיפור שברצוני לספר? וכן הלאה. כדי לכתוב ספר המציג טיעון ברור נדרש ארגון של החומרים סביב התמה המרכזית, ובמילים אחרות: צריך לבחור. במחשבה לאחור, אולי אותה התלבטות לגבי הדרך הנכונה לספר את ההיסטוריה של עבירות המין היא שהנביטה את התמה שסביבה בנוי הספר – כיצד מספרים סיפור מתקבל על הדעת על עבירות המין בתוך העולם המשפטי ומחוצה לו.

חלק מהבחירות היו תלויות בי בלבד. כך למשל בחרתי לבחון גם את האופן שבו התייחסו בני התקופה לעבירות מין מחוץ לאולם בית המשפט (בדקתי את השיח בעיתונות העברית ואת פעילות המחותרות בהקשר זה); לא עסקתי בעבירות הקשורות לזנות (נושא שעליו חוקרות אחרות כתבו בהרחבה),³ אלא התייחסתי לזנות רק ככל ששימשה כרקע לתיקים של עבירות מין אחרות; ניסיתי לתאר את ההיסטוריה הן "מלמטה", בייחוד תיאור חיי היום-יום של "אנשים פשוטים" ודמויות שוליים, הן "מלמעלה", ותוך שימת דגש על המפגשים שבין העולמות הללו באולם בית המשפט. בחירה משמעותית ראשונית הייתה להתמקד בפלשתינה. אני מסכימה שמחקר תוך-אימפריאלי או מחקר בין-אימפריאלי הינם כיוונים פוריים במחקר היסטוריוגרפי.

³ דבורה ברנשטיין נשים בשוליים: מגדר ולאומיות בתל אביב המנדטורית (2008); תמי רזי ילדי ההפקר: החצר האחורית של תל אביב המנדטורית 231–300 (2009); חיים פייברג תל אביב: תמורות, רצף וריבוי פנים של חברה ותרבות עירונית בתקופת המאבק (1948–1936) 256–266 (חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה", אוניברסיטת תל אביב – הפקולטה למדעי הרוח, 2003). על הזנות במזרח התיכון בין שתי מלחמות עולם ראו LIAT KOZMA, GLOBAL WOMEN, COLONIAL PORTS: PROSTITUTION IN THE INTERWAR MIDDLE EAST (עמ' 67–72 עוסקים בחיפה).

מחקר כזה צריך להתבצע תוך העמקה ראויה והבנה של המגבלות. הדילמה שניצבת בפני החוקרת בהימצאה בצומת של עיצוב המחקר היא למצוא את האיזון הנכון בין היכולת להפיק תובנות מהשוואה לבין כשל מסוג "תפסת מרובה לא תפסת", שעלול להיגרם עם התפרשות לטריטוריות שלגביהן אין לחוקרת די ידע מתמחה. השוואה בין-אימפריאלית או תוך-אימפריאלית יכולה להיעשות ביחס לנושא ספציפי, כמו למשל המחקר של האן ואומאהוני על ההפלה של הומוסקסואליות ברחבי האימפריה הבריטית.⁴ השוואה יכולה להיבנות גם באופן תמטי. כך למשל, ביחס לאלמנטים המכוננים "סיפורים מתקבלים על הדעת" ניתן להשוות בין עבירות מסוגים שונים (גם בתוך אותה טריטוריה) ובין תקופות היסטוריות שונות. בספרי אומנס בחרתי להתמקד בפלשתינה ובעבירות מין, אך אני מקווה כי ההמשגה שפיתחתי בהקשר של פלשתינה המנדטורית תהיה לעזר עבור חוקרים העוסקים בנושאים אחרים ובתקופות היסטוריות אחרות, וכן כי ההיסטוריה של עבירות המין תילמד בהקשרים נוספים.

בחירות אחרות הן פועל יוצא של סוג החומרים שעמדו לרשותי. כך למשל, יכולתי לבחון את השיח של העיתונות העברית בנושא עבירות המין, זירה שבה התקיים סיקור שוטף של הנושא הן בידיעות חדשותיות הן במאמרי דעה. לעומת זאת, לא הצלחתי למצוא שיח דומה בעיתונות הערבית. ייתכן כי הנושא לא נחשב ראוי לדיון פומבי מעל דפי העיתון. לו חומרים אלו היו זמינים, ניתן היה ללמוד מהם הרבה על ההתייחסות החוץ-משפטית של הקהילה הערבית בפלשתינה לנושא של עבירות המין ולהשוות אותם אל מול החומרים המצויים בעיתונות העברית. לצערי, נאלצתי להסתפק בעיתונות העברית.

החומרים מכתבים גם את סוגי המידע שאפשר לשאוב ביחס לדמויות השונות המוזכרות בהם. כך למשל, התיקים המשפטיים היו מקור עשיר ושופע ביחס לחיי היום-יום של הדמויות המעורבות, אך ביחס לנציגי האליטה התייעוד מתייחס יותר להשקפות משפטיות ומוסריות ופחות לחיי היום-יום. התיקים נותנים פתחון פה לדמויות שאינן מותירות חותם היסטורי כי אינן "חשובות" או "בכירות" דיין, כגון נער ערבי חירש-אילם בן 11 מחיפה, קורבן תקיפה מינית של מהגר עבודה בן 25 מסוריה, שאותו פגש ליד קולנוע "עין דור" בעיר; ילדה מוסלמית בת 13 מיפו, יתומה מאם, שהאשימה את אביה האלכוהוליסט ויושב בתי הקפה בתקיפה מינית; פקיד יהודי בן 32 שניסה לאנוס ילדה יהודייה בת 10, שכנתו בבית משותף בחיפה; נערה יהודייה שהותקפה מינית על ידי ארמני בן 20, בעת שרחצה בחוף הים ליד עתלית; זונה יהודייה, גרושתו של רופא חיפאי המתגורר על הכרמל, שהתלוננה על נהג מונית ערבי וחברו בגין אונס; טבח ערבי בן 29 מג'יסר מג'אמה, שבעל מסעדה מתחרה הזעיק את הרשויות לאחר שהציץ מבעד חור המנעול וראה אותו מקיים יחסים עם גבר אחר וכיוצא ב. העדויות שופכות אור על העיסוקים של בני התקופה, על הסביבה שבה התגוררו ותנאי המגורים שלהם, על השפות שדיברו, ועל המנטליות שלהם והשקפת עולמם. ואילו לגבי השופטים, עורכי הדין, השוטרים והעדים המומחים ניתן למצוא פחות מידע על חיי היום-יום

4 ENZE HAN & JOSEPH O'MAHONEY, BRITISH COLONIALISM AND THE CRIMINALIZATION OF HOMOSEXUALITY: QUEENS, CRIME AND EMPIRE (2018)

שלהם בתיקים עצמם, אך השקפת עולמם והתפיסות שבהן החזיקו נוכחות בטקסט המשפטי. פסקי הדין מכילים לא רק קביעה של עובדות, אלא גם התייחסות למה שסביר ולמה שאינו מתקבל על הדעת, מה מוסרי ומה בלתי ראוי. מבין השורות מבצבצות גם דעות קדומות של הבריטים כלפי תושבי הארץ.

עם זאת, למרות עושר המידע, התיקים שהתנהלו בבתי המשפט אינם מספרים את כל הסיפור. הם אינם מספרים על התלונות שמעולם לא הובאו בפני הרשויות, תופעה שכיחה למדי כשמדובר בעבירות מין, או על התלונות שלא הבשילו לכדי כתב אישום, מסיבה זו או אחרת. נוסף על כך, התיקים שהתנהלו בבתי המשפט אינם מגוללים את ההיסטוריה החקיקתית. בתחילת שלטונם שקלו הבריטים לאמץ קוד המעוצב בדגם של החוק המצרי, שבהשוואה לקוד הקפריסאי היה קרוב יותר למודל העות'מאני, אך בהמשך הכריעו בעד אנגליפיקציה של החוק הפלילי.⁵ את התכתובת שבין ממשלת המנדט לבין משרד המושבות בנושא גיבוש חוק פלילי לפלשתינה המנדטורית ניתן למצוא בארכיון המדינה וכן בארכיון הלאומי הבריטי. ההתכתבות חושפת חלק מההתלבטויות שאפפו את אימוץ הקוד הפלילי, אך למרות מאמץ ניכר, החומרים הזמינים הנוגעים להיסטוריה החקיקתית אינם שופכים אור על כל התמונה ומשאירים פערים. כך למשל, ההתכתבות הנוגעת לחקיקת קוד פלילי מקיף שעם סעיפיו נמנה איסור על מין מוסכם בין גברים, מעלה כי הקוד הפלילי הקפריסאי שימש כמודל ראשוני, אשר בהסתמך עליו ותוך ביצוע התאמות ושינויים נבנה הקוד של פלשתינה שנחקק ב-1936. למעשה, החקיקה המנדטורית בתחום עבירת המין החלה כבר בשנת 1927, כאשר הבריטים קבעו איסור ביחס לתקיפות מיניות שיבוצעו בכוח, או עם קטינים (גם ללא שימוש בכוח) או עם מי שאינו מסוגל להתנגד. לפיכך, החידוש שהיה אמור להתקבל בעקבות אימוץ הקוד הפלילי הקפריסאי היה אימוץ עבירה נבדלת האוסרת על יחסי מין מוסכמים בין גברים בוגרים. בשנת 1929, כחלק מהמהלך לגיבוש קוד פלילי מקיף, הפיץ מייקל מקדונל, נשיא בית המשפט העליון של פלשתינה, את הקוד הקפריסאי בקרב שופטי בית המשפט להערותיהם. המשוב שהתקבל מן השופטים ביחס לנחיצות אימוץ איסור על מין מוסכם בין גברים לא היה חד-משמעי.⁶ כמה שנים אחר כך, הארי הרברט טראסטד, בתוארו כתובע הכללי, מפנה את תשומת הלב לכך שהאיסור על יחסי מין מוסכמים בין גברים מהווה הרחבה של החוק הקיים,

⁵ רנסקי ראו, RAN LEVY, CRIMINAL INTENT IN MANDATE PALESTINE: PENAL LAW AND THE ARAB PALESTINIAN COMMUNITY UNDER THE BRITISH ADMINISTRATION, 1920-1939, 138-150, 161-165 (Ph.D Dissertation, Tel Aviv University Faculty of Humanities, 2018).

⁶ א"מ, חטיבה 2, מ-265/7, מכתבו של מקדונל מיום 7.3.1929 והנספח הנלווה. מקדונל עצמו, כך נראה, השתייך לצד המחמיר. במכתב מאוחר יותר, מה-28.6.1934, התבטא בזעם בלתי מוסתר, כנגד השמטת עונש המלקות הצמוד לכמה עבירות, ביניהן קיום יחסי מין מוסכמים בין גברים. א"מ, חטיבה 2, מ-269/36, מסומן 2-3.

וביקש להבהיר האם הדבר מכוון.⁷ בתיק נמצא רישום על כך שהכוונה היא להרחיב את העבירה, ללא נימוקים או דברי הסבר.⁸ בתכתובת ניתן למצוא ויכוח ביחס לשאלה האם העבירה צריכה לכלול עונש מלקות, אולם אין בה דיון מקביל ביחס לעצם האיסור המהותי.

הבריטים שבו ואמרו כי ברצונם להתאים את החקיקה לתנאי הארץ ולתושביה, אך בפועל, הם עיצבו את הקוד המקומי בצלמו של זה הקפריסאי. מדוע היו הבריטים מעוניינים באימוץ המודל הקפריסאי דווקא? האם משום שמודל זה דומה יותר למודל האנגלי מאשר למודל המצרי, למשל? או שמא היו שיקולים פרסונאליים במחלוקות שסבבו את בחירת המודל הראוי?⁹ ומדוע דווקא בקפריסין ובפלשתינה אומץ מודל המבחין בין עבירה חמורה יותר של מעשה סדום לבין עבירה חמורה פחות, של קיום יחסי מין בהסכמה בין גברים ("עבירות בלתי טבעיות")? בקולוניות אחרות השתייכו המעשים השונים לגדרה של אותה עבירה ועונשם היה זהה (בדומה לאנגליה). יתרה מזאת, ההיסטוריוגרפיה המקובלת נוהגת להציג את הקוד של פלשתינה כמבוסס על הקוד שאומץ בקפריסין בשנת 1928. עם זאת, כבר בשנת 1927, שנה לפני שנחקק הקוד הפלילי בקפריסין, אומץ בפלשתינה איסור המתייחס באופן בלעדי ומובחן לעבירה של "מעשה סדום" (היינו, איסור שאינו כולל איסור על מין מוסכם). הייתכן כי מקור ההבחנה בין שתי עבירות נפרדות של מין בין גברים הוא דווקא בפלשתינה או שמא יש כאן חוליה חסרה ביחס להיסטוריה החקיקתית של קפריסין?¹⁰ ושמא רמז לחוליה החסרה נמצא דווקא בניגריה, שהקוד הקפריסאי מבוסס במידה רבה על הקוד הפלילי הקולוניאלי שלה? נערך כאן ניסוי אימפריאלי מעניין, והמסמכים שעשויים לזרות אור על מלוא נסיבות החקיקה עדיין ממתנים לגילוי.

פרופ' לחובסקי מציע להרחיב את הדיון להשפעת אירועים חיצוניים משמעותיים בתקופת המנדט כמו המרד הערבי או העלייה החמישית. למרבית הצער, היקף שרידת התיקים מתקופת המנדט אינו אחיד, דבר המגביל את האפשרות להתייחס לדפוסים משתנים במהלך התקופה. הספר מתבסס, בין היתר, על 147 תיקים משפטיים של עבירות מין שנדונו בבתי המשפט המנדטוריים, רובם בבית המשפט המחוזי חיפה.

⁷ א"מ, חטיבה 2, מ-265/9, מזכר של הארי הרברט טראסטד מיום 19.9.1933, עמ' 5 לקובץ הדיגיטלי של התיק בארכיון המדינה.

⁸ א"מ, חטיבה 2, מ-269/36, עמ' 200 לקובץ הדיגיטלי של התיק בארכיון המדינה.

⁹ רן לוי מצביע על הוויכוח על המודל הנכון של עבירות ההמתה כעל שיקול מרכזי לעניין המודל הרצוי, ויכוח שבו גברו בסופו של דבר הקולות שהעדיפו את המודל האנגלי, ראו לעיל ה"ש 5, וכן מצביע על אפשרות כי שיקולים הקשורים במתחים אישיים בין נורמן בנטוויץ, היועץ המשפטי של ממשלת המנדט, לאנשי ממשל אחרים שיחקו תפקיד במהלכי החקיקה. שם, בעמ' 140, ה"ש 27 ובעמ' 149.

¹⁰ על הקושי לאתר מסמכים על ההיסטוריה החקיקתית של קפריסין ראו Norman Abrams, Interpreting the Criminal Code Ordinance, 1936 - the Untapped Well, 7 (1) Isr. L. Rev. (1972) 28.

התיקים של השנים 1939–1948 נשמרו באופן כמעט מלא, והם משקפים תמונה שיטתית ומקיפה של בית המשפט המחוזי בתקופה הזו, שכן לא מדובר במדגם אלא באוכלוסייה כולה, דבר המאפשר להסיק מסקנות ביחס לתקופה ולמחוז ברמת ודאות טובה. אך לא כך ביחס לתקופה שלפני 1939 או למחוזות אחרים. בקורפוס שלי אין תיקים מהשנים 1935–1936, אך ישנם תיקים מ-1937 ואילך. קשה לומר אם המרד הערבי (שהתנהל בשנים 1936–1939) השפיע על היעדר תיקים בשנת 1936, או שמא ההיעדר מקרי, בהתחשב בכך שממילא התיקים ביחס לתקופה זו מועטים.¹¹ קיומן של שלוש תלונות מצד ערבים ב-1937, שתיים ב-1938 ושלוש ב-1939 אינו שולל מגמה כללית של הימנעות ערבית מעירוב הרשויות במהלך התקופה של המרד הערבי, אלא יכול להיות עובדה מקרית. לפיכך, בחרתי להיות זהירה ולא להסיק מסקנות נחרצות ביחס לתקופה שבין 1933–1939, שלגביה יש פחות מקרים. גם העלייה החמישית מסתיימת לפני התקופה שלגביה הופך החומר שבידי למקיף, מה שמגביל את יכולתי להשוות בין ה"לפני" ל"אחרי". כן נזהרתי מלהכליל הכללות ביחס למחוזות אחרים. כך למשל, בית המשפט המחוזי בתל אביב שירת בעיקר אוכלוסייה יהודית, ומעניין היה לבחון את תיקי עבירות המין שנדונו בו. האם יהודים הרגישו יותר בנוח להתלונן כאשר התיק היה צפוי להיות נדון בבית המשפט המחוזי בתל אביב? ואם כן, האם התלונות כללו אחוז משמעותי של תלונות כנגד יהודים אחרים? כל ממצא יכול היה להעשיר את הדיון שבספר, אך מובן שכאשר מכילים הכללות על בסיס החומרים הקיימים צריך להביא בחשבון כי ייתכנו הבדלים בין המחוזות.

החומרים שבידי מתעדים שורה של מעשי נקם שביצעו לוחמי מחתרות יהודים בגין אונס של נשים יהודיות בידי ערבים. תיעוד זה מתייחס בעיקר לשנות הארבעים, ולכן ייתכן כי מדובר בהיבט שעלה עם הסלמת הסכסוך הכללי בין יהודים לערבים. עם זאת, נדמה לי שיהיה זה נמהר להסיק מסקנות גורפות ולקבוע שמעשי נקם אלימים בגין אונס יהודיות התגברו עם הסלמת הסכסוך. ראשית, אין מדובר בחידוש של שנות הארבעים. הספר מתעד מעשה נקם אכזרי מסביבות 1935. רופאה יהודייה שנסעה למטופלים שלה במונית מחיפה לנהריה, נאנסה על ידי הנהג הערבי.¹² בעקבות כך ביצעה ההגנה פעולת נקמה שאושרה בדרגים הגבוהים ביותר של הארגון.¹³ במבצע עוקץ, שלושה חברי הגנה שהתחזו לנוסעים תקפו את הנהג, וקשרו אותו לעמוד חשמל. לאחר שסירסו אותו, הותירו אותו קשור לעמוד. שנית, מי שעובר על החוק, לא נוהג בדרך כלל להשאיר תיעוד למעשיו, כך שמטבע הדברים לא ניתן לצפות לתיעוד שיטתי ומסודר

¹¹ על החרמת מערכת המשפט הבריטית כחלק מהמרד הערבי ראו Mustafa Kabha, *The Courts of the Palestinian Arab Revolt, 1936-39*, in *UNTOLD HISTORIES OF THE MIDDLE EAST: RECOVERING VOICES FROM THE 19TH AND 20TH CENTURIES* 197-213 (Amy Singer, Christoph K. Neumann & Selçuk Aksin Somel eds., 2011).

¹² ארכיון ההגנה 178-28, ריאיון עם איש ההגנה גרשון ריטוב.

¹³ ארכיון ההגנה 2-134-80, עדותו של ברל רפטור, עמ' 3-4. רפטור נועץ ביהודים בעמדות בכירות בממשל המנדטורי, מהם הבין שהשלטונות לא יתערבו, והתייעץ גם עם ברל צנלסון (עורך דבר דאז) ויצחק טבנקין, שסברו שיש להגיב, אך אין להרוג.

של מעשי נקם. זהות הנוקמים לא הייתה ידועה לרשויות, ואת מרבית החומרים הנוגעים לאירועים אלו איתרתי בעדויות וברד"חות מארכיון ההגנה ובעיתונות התקופה. בהחלט ייתכן כי מעשי נקם נוספים לא תועדו, ולפיכך מתבקשת זהירות בהסקת המסקנות. שינויים דמוגרפיים ניכרים במחוז חיפה חלו במהלך התקופה שאותה חקרת. היחס בין האוכלוסייה הערבית ליהודית השתנה במידה ניכרת, לטובת האחרונים. אך למרות השינוי הדמוגרפי, אין שינוי בדפוס שלפיו היהודים כמעט שלא מגישים תלונות בעבירות מין, ובעיקר כנגד יהודים אחרים. כאן דווקא הסטטיות היא הדבר המסקרן, והנתונים מצביעים על כך שהאחוז הנמוך של יהודים שהתלוננו על עבירות מין הוא חלק מדפוס, ואינו נובע מהדמוגרפיה.

הספר מציג הבחנות לגבי שלוש קבוצות אוכלוסייה מרכזיות: בריטים, ערבים ויהודים. אין ספק שכאשר בוחנים כל אחת מהן בנפרד מתגלות תתי-קבוצות, שהשונות ביניהן מורכבת מפרמטרים מגוונים, כדוגמת: עדה דתית ורמת דתיות, מגורים במרכז או בפריפריה, מעמד סוציו-אקונומי, מגדר, רמת השכלה, ארץ מוצא וכדומה. בהתחשב במספר הנמוך של התיקים שבהם מעורבים יהודים, הקושי של הבחנה בין שונות אינדיבידואלית לכזו הנובעת מהשתייכות המעורבים לתתי-קבוצות הינו ברור. עם זאת, הספר שוטח בפירוט סיפורים אישיים של יהודים מכל גוֹי הקשת הפוליטית, מזרחים ואשכנזים, דתיים וחילונים, עירוניים או עובדי אדמה, באופן המאפשר להתרשם לעומק מאורח חייהם. ככל שניתן לאפיין קבוצה מסוימת, השתדלתי לעשות זאת. כך למשל, ככל שמדובר בפעולות נקם, מי שמבצע אותן הם גברים לוחמי מחתרות, הן מההגנה הן מהאצ"ל. עם זאת, הנוקמים נוהגים כמי שמינו עצמם לייצג את האינטרס הלאומי הכללי. למרות השונות בין תתי-הקבוצות בתוך הקהילה היהודית, קיים דמיון רב מבחינת הדפוס של הימנעות מהגשת תלונות, כולל מתלוננים שנתפסים כיותר "מודרניים". הספר מתאר שורת מקרים שבהם יהודים העדיפו שלא לפנות לרשויות, אלא לברר את המחלוקת באמצעות טריבוטל פנימי ווולונטארי של הקהילה, ואפשר לראות כי התנהלות זו התרחשה הן בקרב בני היישוב הישן הן בקרב החלוצים.

גם השופטים הבריטים אינם עשויים מקשה אחת. ישנם כאלו שבין השורות של פסקי הדין שלהם מבצבצות יותר דעות קדומות כנגד המקומיים והיכולת שלהם לומר אמת, בעוד שפסקי דין של אחרים מתונים יותר. הדגמתי בספר כי לשופטים הבריטים אין דעה אחידה לגבי הצורך באיסור פלילי על משכב זכר בהסכמה. לא אחת פסקי הדין של השופטים הבריטים הם לקוניים, ואת המידע צריך לדלות בקריאה פרשנית של משמעויות נסתרות. בהחלט יש מקום למחקר משלים שיבחן לעומק את ההבדלים בעמדות של השופטים הבריטים ששירתו בפלשתינה תוך בחינה מקיפה של פסקי דין בתחומים נוספים, ובדיקת הרקע הביוגרפי שלהם, וכן יעמוד על פערים בין התנהלות אישית לבין קיום מדיניות אימפריאלית על ידי בעלי תפקידים. צריך לזכור, שעבור רבים מהבריטים שהוצבו בארץ בתפקידים שיפוטיים או אדמיניסטרטיביים, פלשתינה הייתה אחת מהתחנות במסגרת קריירה קולוניאלית, ובהחלט ייתכן כי תפיסתם את המשפט הושפעה מרקע זה.

התיקים המשפטיים מכילים שפע אינדיקציות למגוון החברתי העשיר בקרב הקהילה הערבית. המתלוננים והנאשמים מוסלמים ברובם, נתון שעולה בקנה אחד עם

הנתונים הדמוגרפיים. אחד הדברים שמשכו את תשומת ליבי היה דווקא הדמיון בנכונותם של המשתייכים לתתי-הקבוצות השונות בקהילה הערבית להתלונן בפני הרשויות. ניתן לראות כי המתלוננים הערבים מגיעים מכל שכבות החברה הערבית – מוסלמים ונוצרים, בדואים, פלאחים, עירוניים, מי שחיים מן היד אל הפה, ובורגנים המעסיקים משרתים או נהג. הבדל מסוים בין נוצרים למוסלמים קיים ביחס ל"עבירות הבלתי טבעיות", היינו העבירה של קיום יחסי מין בהסכמה בין גברים מבוגרים. יש בידי שמונה כתיבי אישום המתייחסים לעבירה זו. החיקוק הבריטי ייחד סעיף נפרד למי שהיה בתפקיד החודר, וסעיף אחר לנחדר. מעניין לראות כי בתיקים אלו יש רק מוסלמים או אזרחים זרים בתפקיד החודר, ואף לא ערבי נוצרי אחד. לעומת זאת, בתפקיד הנחדר, ניתן למצוא ארבעה נאשמים ערבים נוצרים. בהירות המתחייבת מהסקת מסקנות משמונה מקרים, אפשר לומר שהדבר מתיישב עם תפיסות של נאשמים מוסלמים, שאותן ניתחתי בפרק המתייחס לעבירות הנוגעות למין בין גברים, ולפיהן יחסי מין בין גברים אינם יוצרים פגיעה בגבריות כל עוד משמש הגבר המקיים יחסים עם אחר בתפקיד החודר.

אני מסכימה לחלוטין עם פרופ' לחובסקי כי יש מקום למחקר משלים על השיח הפרופסיונאלי-אקדמי בנושא עבירות המין, כפי שמצא ביטוי בכתיבתם של משפטנים וקרימינולוגים מן העשורים הראשונים של המאה העשרים. דיון מסוג זה עשוי לייצג השפעות רחבות יותר מתוך הקהילה העיסוקית הרחבה. שיח בנושא ניתן לחפש גם אצל כותבים מתחומי הרפואה, הפסיכיאטריה, העבודה הסוציאלית והסקסולוגיה. כפי שפרופ' לחובסקי מציין יש כבר גוף לא קטן של מחקרים היסטוריים העוסקים בשיח הפרופסיונאלי על מיניות בתקופת המנדט (אם כי המוקד שלהם הוא בעיקר החברה היהודית). התבוננות דרך הפריזמה של עבירות המין מתמקדת בחיבור בין פשיעה ומיניות, ויכולה לסייע בהבנת ההקשר הפוליטי של השיח. בשיח של פלטיאל דיקשטיין (דייקן), מאנשי חברת "המשפט העברי", ההתייחסות למשפט הפלילי בכלל ולעבירות המין בפרט היא אחד הכלים בפוליטיקה של הקהילה היהודית, אמצעי להבחנה בין הקהילה היהודית לערבית, ולבניית היררכיה בין הקהילות. הצורך ביצירת "קרימינולוגיה קולוניאלית" הוא מבחינתו אמצעי עזר לבינוי האומה. המקורות האינטלקטואליים של דיקשטיין, ותפקידם הפוליטי בטריטוריות אחרות, והמידה שבה רווחו רעיונות אלו בקהילה הקרימינולוגית הרחבה ובזו שבפלשתינה (כולל הקהילה הפרופסיונאלית הערבית) בהחלט ראויים למחקר משלים. עם זאת, ככל שמדובר בניחות של רעיונות, צריך להיות זהירים ולא להניח כי אלו בהכרח התבטאו בפרקטיקה. כך למשל, אני מדגימה בספרי, כי בעוד שהמינוח "הומוסקסואל" כבר היה מוכר בספרות המדעית של התקופה – לא המומחים הפורנזיים, לא השופטים, ולא איש מבין המשתתפים בהליכים השתמשו בו. נוסף על כך, חוות הדעת הרפואיות-פורנזיות כללו מינוחים ורנאקולריים כמו "משומש".

בשורה התחתונה, אני מסכימה עם פרופ' לחובסקי כי אין דרך אחת "נכונה" לכתוב את ההיסטוריה של עבירות המין. ההיסטוריה החברתית של הרגולציה של המיניות ממחישה כיצד הממד הפוליטי, הממד התרבותי וזה המדעי כרוכים זה בזה. בספרי טענתי כי בחינת דרכי ההוכחה של עבירות מין בתוך הקשרן החברתי הרחב היא דרך

פורום עיוני משפט מג | תשע"ט כיצד יש לכתוב את ההיסטוריה של עבירות המין?

יעילה להדגים את הקשר בין ממדים אלו. עם זאת, אין ספק שמדובר בנושא מורכב היכול להילמד מנקודות מבט מגוונות, ושניתן לכתוב עליו עוד ספרים רבים.